

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΖΑΝΕΤΑΚΗΣ

Ο ενεπίγραφος δίσκος του τάφου του αθλητή στην Άκανθο

Αφιερώνεται στην μνήμη του
δασκάλου μου Πάνου Βαλαβάνη

Η αρχαία Άκανθος ιδρύθηκε στην βορειοανατολική ακτή της Χαλκιδικής περί τα μέσα του 7ου αιώνα π.Χ.,¹ σύμφωνα δε με τις αρχαίες πηγές υπήρξε αποικία των Ανδρών, ενώ αναφέρεται και η συμμετοχή Χαλκιδέων στον αποικισμό και στην ίδρυση της πόλης.²

Η περιοχή της αρχαίας Ακάνθου άρχισε να ανασκάπτεται από το 1973 και η έρευνα επικεντρώθηκε στο νεκροταφείο. Η συστηματική ανασκαφή του οικισμού άρχισε το 1994,³ και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Στην περιοχή έχουν ανασκαφεί δύο νεκροταφεία, εκ των οποίων το βορειοανατολικό και παράλιο έχει έκταση 60 περίπου στρεμμάτων και μέχρι το 2008 είχε αποδώσει 13.170 ταφές, οι οποίες χρονολογούνται από τον 7ο αιώνα π.Χ. μέχρι και την Ρωμαϊκή περίοδο, ενώ το νοτιοδυτικό νεκροταφείο από την εποχή του Σιδήρου έως και την Αρχαϊκή, και ήταν πιθανώς προαποικιακό, αλλά χρησιμοποιήθηκε αρχικά και από τους αποίκους.⁴ Η έρευνα στην νεκρόπολη συνεχίζεται στο πλαίσιο σωστικών ανασκαφών του σύγχρονου και όμορου οικισμού της Ιερισσού, τα αποτελέσματα των οποίων δημοσιεύονται στις εκθέσεις των Χρονικών του *Αρχαιολογικού Δελτίου* και του *Αρχαιολογικού Έργου Μακεδονίας Θράκης*. Η μόνη αναλυτική δημοσίευση, η οποία αφορά την ανασκαφή του 1979, είναι αυτή του Ν. Καλτσά του 1998.

Το 2004 κατά την ανασκαφή του παράλιου βορειοανατολικού νεκροταφείου της Ακάνθου, την οποία διεξήγε η ΙΣΤ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στον υπ' αρ. 11075 λακκοειδή τάφο βρέθηκε ενεπίγραφος μαρμάρινος δίσκος, ο οποίος ήταν προσηλωμένος στο ξύλινο φέρετρο. Στον τάφο επίσης βρέθηκε ένα χάλκινο δακτυλίδι και μία σιδερένια

Το άρθρο αφιερώνεται στην μνήμη του πρόωγα θανόντος αγαπημένου μου δασκάλου Πάνου Βαλαβάνη, Ομότιμου Καθηγητή Κλασικής Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ, ο οποίος είχε την ευγενή καλωσύνη να διαβάσει το αρχικό κείμενο του άρθρου αυτού και να προβεί σε ουσιαστικές παρατηρήσεις. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται προς την Διεύθυνση της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους και ιδία προς την Δρα κα Δ. Ακτσελή για την χορήγηση άδειας μελέτης, φωτογράφισης και δημοσίευσης του συνόλου των ήδη δημοσιευμένων αντικειμένων του Τ. 11075 του οικ. 138 της ανασκαφής της Ακάνθου καθώς επίσης και προς το προσωπικό του Αρχαιολογικού Μουσείου Πολυγύρου και την συντηρήτρια κα Άννα Τσακμαδά για την φιλόφρονα εξυπηρέτησή μου κατά την επίσκεψή μου στο Μουσείο για την μελέτη των ευρημάτων. Επίσης θερμές ευχαριστίες οφείλονται προς τον κ. Άγγελο Π. Ματθαίου, ο οποίος προέβη σε χρήσιμες υποδείξεις. Είναι αυτονόητο ότι αστοχίες και πιθανά σφάλματα βαρύνουν αποκλειστικά και μόνο τον συντάκτη του άρθρου.

1. Σύμφωνα με το Χρονικό του Ευσέβιου η Άκανθος ιδρύθηκε το 655/4 π.Χ., ενώ έχει υποστηριχθεί και μία χρονολόγηση περί το 635 π.Χ. βλ. σχετικά Ρωμοπούλου 1999, 128 και Tiverios 2008, 53 σημ. 247.

2. Ο Θουκυδίδης (IV. 84) παραδίδει ότι η Άκανθος υπήρξε αποικία των Ανδρών και ο Πλούταρχος (*Αίτια Ρωμαίων και Ελλήνων* 298) ότι υπήρξε αποικία των Ανδρών και των Χαλκιδαιών. Βλ. επίσης Τιβέριος 2019, 49.

3. Βλ. Ρωμοπούλου 1999, 129 και Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 1997, 67.

4. Βλ. Καραβασιλειάδου 2020, 515.

σπλεγγίδα. Η ανεύρεση και η διάταξη πέντε (5) σιδερένιων καρφιών σαφώς υποδηλώνει την ύπαρξη ξύλινου φορείου.⁵

Ο σκελετός. Πρόκειται για σκελετό ενηλίκου ατόμου, σε εξαιρετική κατάσταση διατήρησης (εικ. 1). Ο νεκρός είχε ταφεί σε ύπτια και εκτεταμένη στάση με τα χέρια σχεδόν ευθυτενή και παράλληλα προς το σώμα⁶. Το κρανίο στρέφεται προς τα αριστερά και είναι μεν θραυσμένο, πλην όμως ακέραιο. Καλά σώζονται τα πλευρικά οστά, η σπονδυλική στήλη και η λεκάνη. Τα οστά των ποδιών είναι ευθυτενή με το δεξιό πέλμα να στρέφεται προς τα δεξιά και το αριστερό να τείνει προς τα ΒΔ.⁷ Μέχρι σήμερα δεν έχει διενεργηθεί ανθρωπολογική εξέταση του σκελετικού υλικού και ως εκ τούτου το φύλο, η ηλικία και το ύψος του νεκρού προσδιορίζονται από άλλα στοιχεία. Το φύλο προκύπτει με ασφάλεια από το κείμενο της επιγραφής του δίσκου, και θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο σκελετός ανήκει σε ενήλικο άνδρα.⁸ Το ύψος του νεκρού υπολογίζεται σε 1,70 μ. περίπου δοθέντος ότι το μήκος του σκελετού ανέρχεται σε 1,73 μ. Η μέτρηση αυτή δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το ύψος του ατόμου ταυτίζεται με το μήκος του σωζόμενου σκελετού, διότι το ανάστημα του ζώντος ατόμου προκύπτει από μετρήσεις των μακρών οστών, μηριαίου ή κνήμης, εάν σώζονται ακέραια και με την χρήση μαθηματικών εξισώσεων.⁹ Τα διαθέσιμα στοιχεία υποδεικνύουν ότι δεν υπήρξαν ταφονομικές αλλοιώσεις του σκελετού, πλην της παρουσίας ενός λίθου διαστάσεων 0,30 μ. x 0,20 μ., επί του αριστερού μηρού και στο ύψος του γονάτου, ο οποίος πιθανώς προέρχεται από την διαταραγμένη καύση του υπ' αρ. 11074 όμορου τάφου.¹⁰ Η ηλικία του νεκρού δεν είναι δυνατό να προσδιορισθεί με ασφάλεια, πλην όμως η ενασχόλησή του με το αγώνισμα της δισκοβολίας, σε συνδυασμό με το μήκος του σκελετού, το οποίο υποδεικνύει ότι είχε συμπληρώσει τον κύκλο της ανάπτυξης, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ηλικία του ήταν ανώτερη των 18 ετών και πιθανόν να είχε ήδη εισέλθει στην τρίτη δεκαετία της ζωής του.

Η σιδερένια σπλεγγίδα. Βρέθηκε μεταξύ της δεξιάς παλάμης και του δεξιού μηρού του νεκρού, σε μία θέση ως να ήταν έτοιμη προς χρήση.¹¹ Έχει μήκος 0,187 μ., είναι κατασκευασμένη από ενιαίο έλασμα με την τεχνική της σφυρηλάτησης, διατηρείται δε σχεδόν ακέραιη, ελλείπει μόνο ένα μικρό τμήμα της κορυφής της λαβής της, αλλά εμφανίζει έντονη οξείδωση, ενώ

5. Σύμφωνα με το ημερολόγιο της ανασκαφής δύο (2) καρφιά βρέθηκαν νοτιοανατολικά του κρανίου, σε απόσταση μεταξύ τους 0,52 μ., ένα (1) καρφί βρέθηκε σε απόσταση 0,05 μ. νότια από τον αριστερό ώμο, ένα (1) καρφί βρέθηκε σε απόσταση 0,15 μ. νότια από το αριστερό πέλμα και ένα (1) καρφί βρέθηκε πάνω από το δεξιό πέλμα.

6. Βλ. την φωτογραφία του πίνακα 65α του ΑΔ 56-59 (2001-2004) Χρονικά Β' 3α, η οποία χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία. Η φωτογραφία αυτή δημοσιεύεται και στην σελ. 166 του ΑΕΜΘ 18 (2004).

7. Οι παρατηρήσεις για την θέση και την κατάσταση του σκελετού προέρχονται από το ημερολόγιο ανασκαφής.

8. Στην βιβλιογραφία μάλιστα ο νεκρός χαρακτηρίζεται ως αθλητής-δισκοβόλος, βλ. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2006, 159, Κακαμανούδης 2017, 341, Κουκουβού 2019, 80, Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2019 αρ. 118, Καραβασιλειάδου 2020, 516.

9. Για τις μεθόδους υπολογισμού του ύψους, βλ. σχετικά Παπαγεωργοπούλου 2015, 82 επ.

10. Η διατάραξη αυτή προκύπτει εμμέσως και από την φωτογραφία της ανασκαφής του τάφου, όπου πέραν του λίθου ο οποίος έχει πέσει στον αριστερό μηρό του νεκρού, στην ίδια πλευρά του τάφου και στο ύψος του αριστερού βραχιονίου του νεκρού, εικονίζεται ένας ακόμη λίθος σε θέση πλάγιας ολίσθησης προς το εσωτερικό του τάφου.

11. Έχει επισημανθεί ότι οι σπλεγγίδες τοποθετούνται συνήθως κοντά στο χέρι ή στην περιοχή ανάμεσα στο χέρι και την πλευρά του νεκρού, βλ. Καλτσάς 1998, 302.

υπάρχουν μικρές αποκρούσεις στις ακμές της λεπίδας¹² (εικ. 2). Η ταινιόσχημη λαβή, ευθύγραμμη στο ανώτερο τμήμα της, αναδιπλώνεται στο μέσο του μήκους της και καταλήγει σε φυλλόσχημο άκρο, το οποίο προσαρτάται με συγκόλληση στην εξωτερική πλευρά της ξύστρας σχηματίζοντας έτσι λαβή σχήματος βρόχου. Η ξύστρα είναι ημικυκλικής διατομής μεγίστου πλάτους 0,036 μ., καμπτόμενη δε στο μέσο του μήκους της σχηματίζει αμβλεία γωνία, της τάξεως περίπου των 100 μοιρών. Η στλεγγίδα χρονολογείται στην αρχαϊκή περίοδο καθόσον, α) είναι κατασκευασμένη από ενιαίο σιδερένιο έλασμα, με την κατάλληλη σφυρηλάτηση του οποίου σχηματίστηκαν τα δύο τμήματά της, ήτοι η λαβή και η ξύστρα, β) έχει λαβή σχήματος βρόχου, γ) το μήκος της λαβής είναι μικρότερο από το μήκος της ξύστρας και δ) η καμπυλότητα της ξύστρας σχηματίζει αμβλεία γωνία.¹³

Το χάλκινο δακτυλίδι. Ο νεκρός έφερε δακτυλίδι (εικ. 3) στον παράμεσο του αριστερού χεριού, το οποίο ανήκει στον τύπο με μακρόστενη ελλειψοειδή σφενδόνη, που εμφανίζεται στην ύστερη αρχαϊκή περίοδο.¹⁴ Είναι κατασκευασμένο με την μέθοδο της μονής χύτευσης, δηλ. δακτύλιος και σφενδόνη έχουν χυτευθεί ενιαία, ο δακτύλιος είναι συμπαγής σχεδόν ημικυκλικής διατομής, εμφανίζει δε έντονη οξείδωση με βαθυπράσινη πάτινα. Η σφενδόνη έχει μήκος 0,025 μ. και πλάτος 0,015 μ., ενώ ο κρίκος έχει μέγιστη διάμετρο 0,017 μ. Επί της σφενδόνης-σφραγίδας υπάρχει παράσταση (εικ. 4), στην οποία παρά την μέτρια διατήρηση, διακρίνεται με ευκρίνεια τριπρόσωπη κεφαλή ανδρικής μορφής, γενειοφόρου και πιλοφόρου, με έντονα χαρακτηριστικά. Η κεφαλή φέρει συνολικά τρία πρόσωπα, δύο σε κατατομή, στραμμένα σε αντίθετη κατεύθυνση και ένα τρίτο, κατά μέτωπο, το οποίο αποδίδεται με τα μάτια των άλλων.¹⁵ Η ιδιότυπη αυτή παράσταση της σφενδόνης του δακτυλιδιού έχει ίσως ανατολική προέλευση.¹⁶

Ο δίσκος. Είναι κατασκευασμένος από υπόλευκο χονδρόκοκκο μάρμαρο με κρυστάλλους με πιθανή προέλευση την Θάσο, έχει δε διάμετρο 0,14 μ., το πάχος του κυμαίνεται από 0,02 μ. έως 0,026 μ. και το βάρος του ανέρχεται σε μόλις 978 γραμμ. Διατηρείται ακέραιος, σε καλή κατάσταση με λίγα άλατα και ιζήματα στην επιφάνειά του και φέρει ασήμαντες αποκρούσεις (εικ. 5). Η επιφάνεια του δίσκου εμφανίζει ελαφρά κυρτότητα, διότι το πάχος στο κέντρο του δίσκου είναι 0,026 μ., ενώ στα πέρατα είναι 0,02 μ. Στο κέντρο του δίσκου υπάρχει διαμπερής οπή, εντός της οποίας διατηρείται σιδερένιο καρφί, που χρησίμευε για την προσήλωση του δίσκου στην κάθετη επιφάνεια του ξύλινου φορείου. Η κεφαλή του καρφιού, η οποία διατηρείται στην ενεπίγραφη πλευρά του δίσκου, εμφανίζει έντονη διάβρωση, με αποτέλεσμα να έχει σχηματισθεί ένα ογκίδιο σιδήρου πλάτους 0,02 μ. και ύψους 0,005 μ. Το καρφί προεξέχει από την άλλη πλευρά του δίσκου κατά 0,012 μ. (εικ. 6). Με τα δεδομένα αυτά το αρχικό μήκος του καρφιού θα πρέπει να ανερχόταν σε 0,07-0,08 μ. Ο δίσκος βρέθηκε πλησίον της δεξιάς

12. Αρχαιολογικό Μουσείο Πολυγύρου αρ. ευρ. I.138.1, βλ. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2019 αρ. λημ. 119.

13. Για την εξέλιξη του σχήματος των στλεγγίδων βλ. Τιβέριος 1984, 18 και Τζανετάκης 2023, 178.

14. Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Boardman (1967, 25) ανήκει στην ομάδα N. Βλ. επίσης Δεσποίνη 2016, 198.

15. Αρχαιολογικό Μουσείο Πολυγύρου αρ. ευρ. I. 138.3.

16. Βλ. Gitler & Tal (2006, 301, εικ. 5.5.) όπου αναφέρεται ότι ο τύπος της τριπρόσωπης κεφαλής εμφανίζεται στην νομισματοκοπία της Σαμάρειας του 4ου αι. π.Χ. καθώς και της Κιλικίας. Η Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου (2019 αρ. λημ. 120), επισημαίνει την εμφάνιση του μοτίβου αυτού στα κλασσικά νομίσματα της εν λόγω περιοχής, προσθέτουμε ότι ένα συγγενικό μοτίβο απαντάται στον βορειοελλαδικό χώρο σε ενσφράγιση αγνόθα από την Κρανιά Πιερίας, βλ. επίσης Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, 2004, 157.

κνήμης του νεκρού, όπου θα κατέληξε μετά την αποσάθρωση του ξύλινου φερέτρου (εικ. 1). Με βάση την επιγραφή και τον τύπο της ο δίσκος έχει χρονολογηθεί στην υστεροαρχαϊκή εποχή.¹⁷

Η επιγραφή. Επί του δίσκου είναι χαραγμένη σπειροειδώς επιγραφή (*SEG* 68, 1786), στο Αττικό - ιωνικό αλφάβητο (ημικυκλικό βήτα (C), λάμδα με την δεύτερη κεραία εφαλπόμενη στο άνω άκρο της καθέτου). Το αλφάβητο θα πρέπει να αποδοθεί στην Άνδρο,¹⁸ της οποίας αποικία άλλωστε υπήρξε η Άκανθος.

Το ύψος των γραμμάτων κυμαίνεται από 0,015 (Κ) έως 0,005 (Ο) μ.

Δορκείδεό έμι. Άντιμένον δέ με απέκ :

τενεν βαλόν.

(Φιλολ. μεταγραφή: Δορκείδεώ είμι. Άντιμένων δέ με απέκ|τεινεν βαλόν.)

Δορκείδεο· το όνομα Δορκείδης απαντά μόνο στη Βοιωτία.¹⁹ Άντιμένον (= -ων) μαρτυρείται στη Βοιωτία, στη Θεσσαλία, *LGN* III.B, 42, s.v., στη Μακεδονία, *LGN* IV, 30, s.v αλλά και στην Εύβοια, *LGN* I, 45, s.v.

Η πρώτη πρόταση της επιγραφής ακολουθεί τον τύπο του «λαλούντος αντικειμένου», συνήθη στους αρχαϊκούς χρόνους,²⁰ ενώ στην δεύτερη «ομιλεί» ο ίδιος ο νεκρός.

Η επιγραφή φαίνεται ότι έχει χαραχθεί χωρίς προεργασία και σχεδίαση, όπως προκύπτει από την διάταξή της. Ο χαρακτήρας λόγω εσφαλμένου υπολογισμού του διαθέσιμου χώρου, αναγκάστηκε να διαχωρίσει το ρήμα απέκτενεν στο μέσο με την χρήση δύο τελειών και να συνεχίσει το κείμενο σε μια εσωτερική γραμμή και πάλι σπειροειδώς. Η αμελής χάραξη θα πρέπει ίσως να αποδοθεί στο ότι η παραγγελία προς τον λιθοξόο έγινε εσπευσμένα.

Οι δίσκοι ως ταφικό κτέρισμα. Η παρουσία δίσκων άθλησης σε ταφικά σύνολα δεν αποτελεί ασυνήθιστη πρακτική. Αρκετά συχνά οι δίσκοι,²¹ συνοδεύουν τον νεκρό αθλητή στον τάφο ως κτέρισμα.²² Χαρακτηριστικά παραδείγματα δίσκων-κτερισμάτων αποτελούν α) ο χάλκινος δίσκος από τάφο της Αίγινας, επί των όψεων του οποίου απεικονίζονται με εγχάραξη ένας άλτης και ένας ακοντιστής, β) ο μαρμάρινος δίσκος από τάφο της Καμείρου με γραπτή παράσταση δισκοβόλου και γ) ο μαρμάρινος δίσκος από το νεκροταφείο της Πάρου με γραπτή παράσταση δισκοβόλου.²³ Πέραν όμως των εν λόγω δίσκων, οι οποίοι προφανώς δεν ήταν χρηστικοί, υπάρχουν αρκετά παραδείγματα ανεύρεσης χρηστικών δίσκων, οι οποίοι είχαν τεθεί ως ταφικά κτερίσματα, όπως ο δίσκος από το νεκροταφείο της Ν. Καλλικράτειας, καθώς και πέντε (5) συνολικά δίσκοι από τα νεκροταφεία της Ιμέρας, των Συρακουσών και του Τάραντα.²⁴

17. Αρχαιολογικό Μουσείο Πολυγύρου αρ. ευρ. I. 138. 2., βλ. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2019 αρ. λημ. 118.

18. Την επισήμανση οφείλω στον κ. Άγγελο Π. Ματθαίου.

19. Βλ. *Bull. épigr.* 2020, 230 (Paschidis).

20. Βλ. Guarducci 2008, 307.

21. Σημειωτέον ότι οι δίσκοι ενίοτε χρησιμοποιούνται και ως επιτύμβια σήματα, βλ. Δεσπίνης 2009, 3-11 για τον υπ' αρ. 93 δίσκο του ΕΑΜ, ενώ στο νησί της Κάσου απαντάται η πρακτική να τοποθετείται ένας πέτρινος δίσκος με το όνομα του νεκρού επί του λιθοσωρού, ο οποίος κάλυπτε τον τάφο, βλ. Γιαννικουρή και Ζερβάκη 2006, 252-266.

22. Οι δίσκοι και σε μικρότερο βαθμό οι αλτήρες, ως αντικείμενα σηματοδοτούντα την αθλητική ιδιότητα του θανόντος απεικονίζονται σε επιτύμβια ανάγλυφα. Βλ. το υπ' αρ. 38 τμήμα επιτύμβιας στήλης του ΕΑΜ από τον Κεραμεικό των Αθηνών, Καλτσάς 2002, αρ. 55.

23. Για τους εν λόγω δίσκους βλ. Jacobsthal 1933, 5 -12, πιν. 1-2, Jacobi 1929, 252 εικ. 248 και Παπαδημητρίου 2019 αρ. 308 αντίστοιχα.

24. Για τον δίσκο της Ν. Καλλικράτειας, βλ. Μπλούκα κ.αλλ. 2005, 245 εικ. 9. Στην ανατολική νεκρόπολη της Ιμέρας βρέθηκαν δύο (2) δίσκοι σε ένα τάφο, ο ένας χρηστικός και ο άλλος με ένθετη διακόσμηση μνηοειδούς ελάσματος, ενώ στις Συρακούσες και σε διαφορετικές ταφές βρέθηκαν δίσκοι ως

Τα στοιχεία, τα οποία διαφοροποιούν τον δίσκο της Ακάνθου από τις παραπάνω περιπτώσεις των ταφικών κτερισμάτων, είναι τα εξής, α) το ιδιαίτερα μικρό βάρος του δίσκου β) η επιγραφή και γ) η τοποθέτηση του εντός του τάφου και κυρίως η προσήλωσή του πάνω στο ξύλινο φέρετρο.

Το υλικό κατασκευής του δίσκου, το μάρμαρο, υλικό εύθραστο, αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι ο δίσκος δεν ήταν χρηστικός.²⁵ Είναι χαρακτηριστικό ότι η συντριπτική πλειονότητα των σωζόμενων μαρμαρίνων δίσκων έχουν πολύ μεγάλο βάρος και ουδείς προσεγγίζει το βάρος των 3.300 έως 4.000 γραμμ., το οποίο θεωρείται πρόσφορο για τους χρηστικούς δίσκους, με αποτέλεσμα να θεωρούνται αναθηματικοί.²⁶

Το ιδιαίτερα μικρό βάρος του δίσκου, μόλις 978 γραμμ., αποτελεί ένα επιπλέον στοιχείο, ότι ο δίσκος κατασκευάστηκε και επεγράφη προκειμένου να αποτελέσει ταφικό κτέρισμα, και ορθώς έχει χαρακτηριστεί ως «ομοίωμα δίσκου».²⁷ Άλλωστε η χρήση ομοιωμάτων ως κτερισμάτων, τα οποία λειτουργούν ως υποκατάστατα πραγματικών αντικειμένων ήταν συνήθης πρακτική στην αρχαϊκή περίοδο.²⁸

Το περιεχόμενό της επιγραφής χρήζει ιδιαίτερης προσοχής. Κατ' αρχάς η χρήση της μετοχής του αορίστου δευτέρου βαλόν υποδηλοί ότι ο θάνατος του αθλητή επήλθε δια του οργάνου του αθλήματος της δισκοβολίας πιθανώς κατά την διενέργεια αγώνος ή ασκήσεως και μάλιστα ο ρίπτης και υπαίτιος της θανατηφόρου βολής ήταν πρόσωπο γνωστό και ονομαζόταν Άντιμένων.²⁹ Η περίπτωση η μετοχή βαλόν να αναφέρεται στον θάνατο του Δορκεΐδου, ο οποίος όμως θα είχε επέλθει με άλλον τρόπο θα πρέπει να αποκλεισθεί.³⁰ Ο θάνατος του αθλητή θα πρέπει να επήλθε με άλλο δίσκο, όχι με το μαρμαρίνο εύρημα, πιθανώς χάλκινο, και τούτο διότι οι δίσκοι, οι οποίοι χρησιμοποιούντο στους αγώνες ήσαν χάλκινοι.³¹

Η επιλογή της σπειροειδούς γραφής φαίνεται ότι δεν οφείλεται μόνο στο σχήμα του δίσκου αλλά και στο ότι η γραφή αυτή έχει συνδεθεί με πρακτικές μαγείας.³²

κτερίσματα. βλ. Vassallo 2004, αρ. 8 και 9 και Storaci 2004, αρ. 10 και 11 αντίστοιχα ενώ σιδερένιος δίσκος βρέθηκε σε τάφο αθλητή στον Τάραντα, βλ. Lo Porto 1967, 31- 98.

25. O Jüthner (1935, 41) αναφερόμενος στον μαρμαρίνο γραπτό δίσκο από τον τάφο της Καμείρου, βάρους 925 γραμμ. εκτιμά ότι πιθανώς με την πρώτη βολή θα θρυμματιζόταν.

26. O Jüthner (1968, 246) εκτιμούσε ότι το βάρος ενός αρχαίου χρηστικού δίσκου θα πρέπει να μην υπερβαίνει τα 4.000 γραμμ. O Τζανετάκης (2023, 83) εκτιμά ότι το βάρος των χρηστικών δίσκων κυμαινόταν από 3.300 έως 3.600 γραμμ. Πέραν του δίσκου της Ακάνθου και του δίσκου της Καμείρου, υπάρχει και ο μαρμαρίνος δίσκος του Δημοφίλου, βάρους 2.700 γραμμ., ο οποίος όμως δεν ήταν χρηστικός, ενώ το βάρος του δίσκου από την Πάρο ανέρχεται σε 5.273 γραμμ. Για τον αναθηματικό δίσκο του Δημοφίλου, βλ. Τζανετάκης 2023, 110.

27. Βλ. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2019 αρ. 118. Οι Kurtz & Boardman (1994, 196) διέκριναν τα κτερίσματα σε τρεις κατηγορίες, αυτά τα οποία ανήκαν στον νεκρό, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, τα οποία θα ήταν δυνατό να έχουν νεκρική σημασία και αυτά τα οποία κατασκευάστηκαν για ταφική χρήση ως εκ τούτου ο δίσκος της Ακάνθου θα πρέπει να περιληφθεί στην τρίτη αυτή κατηγορία των κτερισμάτων.

28. Βλ. Οικονόμου 2014 α, 79, όπου αναφέρεται στα ομοιώματα νεκρικών αμαξών.

29. Η ανασκαφείας μετέφρασε την επιγραφή στην αγγλική για τις ανάγκες του ξενόγλωσσου καταλόγου εκθέσεως, όπου και εξετέθη ο δίσκος της Ακάνθου, ως εξής «*I belong to Dorkeidis. Antimenon has consigned me to death by throwing the discus*», Trakosopoulou-Salakidou 2016, 167 αρ. 270.

30. Κατά την περίοδο χρονολόγησης της επιγραφής, ήτοι τέλος 6ου αι.-αρχή 5ου αι. π.Χ. οι πολεμικές συγκρούσεις διεξάγονταν με την οπλιτική φάλαγγα, οπότε θα ήταν απίθανο να διαγνωσθεί ποιος έπληξε τον θανόντα αθλητή. Η ίδια απάντηση αρμόζει εάν ο θανών είχε πληγεί δια εκηβόλου όπλου, καθόσον στην περίπτωση αυτή η απόσταση απέκλειε παντελώς τον προσδιορισμό του βαλόντος.

31. Βλ. Jüthner 1968, 240 και Τζανετάκης 2023, 86.

32. Βλ. Jacobstahl 1933, 31, Χανιώτης 2008, 62 και Kajava & Salminen 2018, 292. Φαίνεται ότι η επιλογή της χρήσης της κυκλικής γραφής σε ιερά και σημαντικά κείμενα, όπως ο δίσκος του Ιφίτου στην Ολυμπία, δεν ήταν τυχαία και ο Πανσανίας επισημαίνει εύστοχα την χρήση της (5, 20.2): ὁ δὲ τοῦ Ἰφίτου δίσκος τὴν ἔκχειρίαν, ἣν ἐπὶ τοῖς Ὀλυμπίοις ἐπαγγέλλουσιν Ἡλεῖοι, ταύτην οὐκ ἐς εὐθὺ ἔχει γεγραμμένην, ἀλλὰ ἐς κύκλου σχῆμα περίεισιν ἐπὶ τῷ δίσκῳ τὰ γράμματα.

Ως προς το ζήτημα εάν η βλάβη, η οποία εμφανίζεται στο κρανίο του νεκρού αθλητή είναι αυτή η οποία επέφερε και τον θάνατο του, δεν είναι δυνατόν να εξαχθεί ασφαλές συμπέρασμα, διότι δεν έχει γίνει ανθρωπολογική εξέταση του σκελετού και δεν διαθέτουμε φωτογραφίες της βλάβης του κρανίου, οι οποίες θα ήταν δυνατό να δώσουν στοιχεία για το είδος του οργάνου, το οποίο επέφερε το πλήγμα. Τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία είναι α) το κείμενο της επιγραφής, β) η εξαιρετικά καλή διατήρηση του σκελετικού υλικού, εκ της οποίας προκύπτει ότι δεν υπήρξαν ταφονομικές διαταράξεις, οι οποίες θα ήταν δυνατόν να προκαλέσουν την θραύση του κρανίου. Ωστε παρά την έλλειψη άλλων στοιχείων, η υπόθεση ότι η θραύση του κρανίου προήλθε από την βολή του δίσκου και επέφερε τον θάνατο του Δορκείδου είναι πιθανώτατη.

Η τοποθέτηση και κυρίως η προσήλωση του δίσκου εντός του τάφου αποτελεί μοναδική περίπτωση³³ και εγείρει το ερώτημα για ποιό λόγο επεγράφη ο δίσκος, κατονομάσθηκε ο υπαίτιος του θανάτου του αθλητή και ο δίσκος ετέθη στον τάφο, όπου βέβαια δεν θα ήταν ορατός και αναγνώσιμος. Κατ' αρχήν θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο νεκρός αθλητής εμπίπτει στην ειδική κατηγορία των *βαιοθανάτων*, διότι ο θάνατός του επήλθε κατά την διάρκεια αθλητικού αγώνα, κατονομάζεται δε ως υπαίτιος του θανάτου ο Αντιμένων.³⁴ Η χρήση του καρφίου οπωσδήποτε έχει ιδιαίτερη σημασία και δεν εξυπηρετεί απλά την στερέωση του δίσκου, δεδομένου ότι ο δίσκος θα ήταν δυνατό να τοποθετηθεί εντός του τάφου χωρίς να προσηλωθεί. Η ανεύρεση καρφίων εντός των τάφων δεν πρέπει να αποδίδεται πάντοτε στην παρουσία ξύλινων φορείων ή σε άλλους χρηστικούς λόγους, άλλωστε καρφιά έχουν εντοπισθεί σε κεραμοσκεπείς τάφους και σε καύσεις και όταν δεν δικαιολογείται η παρουσία τους τότε εκτιμάται ότι εξυπηρετούν μαγικές πρακτικές.³⁵ Η παρουσία του καρφίου έχει συνδεθεί με την χρήση των καταδέσμων, πρακτική η οποία ταλαντεύεται μεταξύ θρησκείας και δεισιδαιμονίας, είναι γνωστή από το δεύτερο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ.³⁶ και στην άσκηση της η χρήση του καρφίου έχει τελετουργική και όχι πρακτική χρησιμότητα.³⁷ Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πυρά από την Αγορά των Αθηνών, το μικρό κεραμικό αγγείο, το οποίο είχε χρησιμοποιηθεί για την άσκηση μαγείας είχε διατηρηθεί με ένα μεγάλο καρφί,³⁸ ενώ δύο κατάδεσμοι από νεκροταφείο του Πειραιά είχαν διατηρηθεί ο πρώτος με τρία χάλκινα καρφιά και ο δεύτερος με δέκα (!!!).³⁹

Ο όρος κατάδεσμος προέρχεται από το ρήμα *καταδῶ*. Η χρήση του ρήματος είναι απλοποίηση της αρχικής σύνταξης *καταδῶ ἤλοις*, και παραπέμπει ευθέως στην πρακτική της διάτρησης του μολύβδινου χάλκινου πλακιδίου.⁴⁰

33. Η Πωλογιώργη (2022, 74), αν και ορθά επισημαίνει ότι «Ως προς τις πληροφορίες που παρέχει η επιγραφή, το ομοίωμα αυτό δίσκου δισκοβολίας αποτελεί μοναδικό εύρημα», δεν αξιολογεί την προσήλωση του δίσκου και την χρήση του καρφίου.

34. Πέραν των μυθολογικών αναφορών για ακούσιους φόνους διαγωνιζομένων στο αγώνισμα της δισκοβολίας, στην Τετραλογία Β' του Αντιφώντος, *Ἀπολογία Φόνου Ἀκούσιου*, αναφέρεται η ακούσια θανάτωση στο γυμνάσιο ενός νέου από βολή ακοντίου.

35. Βλ. Kurtz & Boardman 1994, 204 -205.

36. Βλ. Guarducci 2008, 371, η οποία αναφέρει ότι οι αρχαιότεροι κατάδεσμοι βρέθηκαν στον Σελινούντα και χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ.

37. Βλ. Tremel 2004, 26,

38. Βλ. Lamont 2021, 87 επ. Η πυρά αυτή αποκαλύφθηκε το 2006 στην λεγόμενη βιομηχανική περιοχή της Αγοράς. Ότι το αγγείο είχε χρησιμοποιηθεί για την άσκηση μαγείας, προκύπτει από την αναγραφή επ' αυτού 30 ονομάτων, αλλά και από το ότι εντός αυτού βρέθηκαν υπολείμματα τεμαχισμένης όρνιθας.

39. Βλ. Kroustalis 2021, 105 και 114. Πρόκειται για ταφές, οι οποίες αποκαλύφθηκαν το 2007 σε σωστική ανασκαφή στην περιοχή του Σιδηροδρομικού Σταθμού Αγίου Διονυσίου στον Πειραιά.

40. Βλ. Faraone 1991, 24 σημ. 24. Σημειωτέον ότι ο λατινικός όρος για τους κατάδεσμούς είναι *defixiones*, προερχόμενος από το ρήμα *defigo*, το οποίο σημαίνει *τρυνώ*, βλ. Jordan 1997, 147.

Οι ειδικές κατηγορίες νεκρών, μεταξύ των οποίων οι βιαιοθάνατοι και οι άωροι νεκροί, δεν μεταβαίνουν ολοκληρωτικά στον κόσμο των νεκρών, αλλά παραμένουν σε μια ιδιαίτερη μεθοριακή κατάσταση στην άκρη του Άδη.⁴¹ Ο εντοπισμός μαγικών ειδωλίων και καταδέσμων σε τάφους ή κοντά σε τάφους βιαιοθανάτων και άωρων νεκρών, επιβεβαιώνει την επικρατούσα αντίληψη, σύμφωνα με την οποία οι εν λόγω νεκροί ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν με την χρήση μαγικών μέσων τόσο για καλούς, όσο και για κακούς σκοπούς.⁴²

Η νέα απόπειρα ερμηνείας

Ο ενεπίγραφος δίσκος δεν διαθέτει τα χαρακτηριστικά στοιχεία των καταδέσμων, διότι από την σύντομη επιγραφή απουσιάζουν οι συνήθως χρησιμοποιούμενοι όροι, όπως τα ρήματα *καταδεδν, συνδεδν, κατέχειν* και άλλα συναφή, η επίκληση των χθονίων θεοτήτων προκειμένου να συντρέξουν και να εκπληρώσουν την *άρα*, η οποία εδώ απουσιάζει. Ώστε κατ' αρχήν δεν είναι δυνατόν ο δίσκος να χαρακτηριστεί ως κατάδεσμος.

Τα διαθέσιμα στοιχεία για την ερμηνεία του ευρήματος είναι α) το περιεχόμενο της επιγραφής, β) ότι ο νεκρός αθλητής εντάσσεται στην κατηγορία των βιαιοθανάτων και γ) η χρήση του σιδερένιου καρφιού. Εάν ο ενεπίγραφος δίσκος είχε τοποθετηθεί σε μία επιτάφια υπέργεια κατασκευή ως επιτύμβιο σήμα,⁴³ τότε η επιγραφή θα ήταν αναγνώσιμη. Η σκοπιμότητα της τοποθέτησης του ενεπίγραφου δίσκου εντός του τάφου, όπου η επιγραφή δεν ήταν αναγνώσιμη, αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την εξήγηση και την ερμηνεία αυτής της πρακτικής.

Η απουσία όρων, δια των οποίων θα ζητείτο η τιμωρία του δράστη, θα ήταν δυνατόν να ερμηνευθεί από το ότι πιθανόν το θύμα και ο θύτης, ως συνασκούμενοι στον χώρο του γυμνασίου, ήσαν γνώριμοι, και οι συγγενείς του θανόντος, οι οποίοι επιμελήθηκαν το κείμενο της επιγραφής, ήθελαν μόνο να γνωστοποιήσουν τον θάνατο του Δορκείδου στους χθόνιους θεούς και να κατονομάσουν τον υπαίτιο του θανάτου, χωρίς όμως να ζητούν την τιμωρία του, αποδεχόμενοι ότι ο φόνος ήταν ακούσιος, μεταφέροντες ως αγγελιαφόροι το τραγικό συμβάν στις χθόνιες θεότητες, οι οποίες θα αναλάμβαναν αρχικά να κρίνουν και εάν ήτο αναγκαίο να εκδικηθούν για λογαριασμό του θανόντος.⁴⁴

Η διατυπωθείσα υπόθεση ότι αρχικά ο δίσκος επεσήμανε τον τάφο και μετά τοποθετήθηκε και προσηλώθηκε εντός αυτού, δεν είναι πιθανή, διότι το χρονικό διάστημα, το οποίο μεσολαβεί από την εκφορά μέχρι την ταφή είναι ιδιαίτερος βραχύ και αποκλείει την έννοια της επαναχρησιμοποίησης.⁴⁵ Η υπόθεση ότι η προσήλωση του δίσκου εντός του τάφου στοχεύει να συνδέσει την ατυχή περίπτωση του φόνου του Δορκείδου με τις αντίστοιχες μυθολογικές

41. Βλ. Μποσνάκης 2023, 65 με παραπομπές στις αρχαίες πηγές.

42. Johnston 1999, 35. Υπήρχε η δοξασία ότι τα φαντάσματα των προσώπων αυτών θα ζητούσαν εκδίκηση για την αδικία την οποία είχαν υποστεί και είχαν στερηθεί πρόωρα το αγαθό της ζωής και ότι θα αναζητούσαν το πρόσωπο το οποίο αναγραφόταν στον κατάδεσμο προκειμένου να το βλάψουν, βλ. Τιβέριος 1989, 16-17.

43. Βλ. σχετικά Δεσπίνης 2009, 8 για τον δίσκο του Αινείου.

44. Βλ. Οικονόμου 2014β, 124, όπου επισημαίνεται ότι κατάδεσμοι, οι οποίοι θάβονταν στους τάφους των βιαιοθανάτων αναφέρονταν στον υπαίτιο του θανάτου, ώστε να βρει την τιμωρία από τους χθόνιους θεούς.

45. Βλ. Kajava & Salminen 2018, 320, Πωλογιώργη 2022, 74. Ο Garland (1985, 93) υποστηρίζει ότι κατά την εκφορά των βιαιοθανάτων ο πλησιέστερος συγγενής του νεκρού προπορευόταν κρατώντας δόρυ δηλωτικό του αιτήματος τιμωρίας του δράστη, ενώ η Οικονόμου (2014β, 123) προσθέτει ότι παρέμενε επί τριήμερο ως φρουρός του τάφου.

περιπτώσεις ⁴⁶ από τις οποίες βρίθκει η Ελληνική μυθολογία δεν είναι εύλογη, διότι η επιγραφή του δίσκου εντός του τάφου δεν ήταν αναγνώσιμη.

Συμπεράσματα. Από την επιγραφή προκύπτει ότι ο θανών εμπίπτει στην κατηγορία των βιαιοθανάτων, ενώ είναι πολύ πιθανό ότι η θραύση του κρανίου οφείλεται στην βολή του δίσκου, παρά το ότι αυτό δεν είναι δυνατόν να τεκμηριωθεί. Με τα δεδομένα αυτά η ανεύρεση του ενεπίγραφου δίσκου, τοποθετημένου και προσηλωμένου εντός του τάφου αποτελεί μοναδική και εξαιρετική περίπτωση, η οποία είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως «οιονεί κατάδεσμος».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Boardman 1967 J. Boardman, Archaic Finger Rings, *Antike Kunst* 10 (1967) 3-31.
- Δεσπίνης 2009 Γ. Δεσπίνης, Ο δίσκος του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου αριθ. 93, «ΜΝΕΜΑ ΤΟΔ' ΑΙΝΕΟ ΣΟΦΙΑΣ ΙΑΤΡΟ ΑΡΙΣΤΟ», στο Στ. Δρούγου κ.ά. (επιμ.), *Κερμάτια Φιλίας. Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Τουράτσου*, Β', Αθήνα 2009, 3-11.
- Δεσποίνη 2016 Αικ. Δεσποίνη, *ΣΙΝΔΟΣ III. Τὸ νεκροταφείο. Ἀνασκαφικὲς ἔρευνες 1980-1982*, Αθήνα 2016.
- Γιαννικουρή & Ζερβάκη 2006 Α. Γιαννικουρή & Φ. Ζερβάκη, Παρουσίαση της Αρχαιολογικής Συλλογής Κάσσου, *ΑΑΑ* 39 (2006) 252-266.
- Garland 1985 R. Garland, *The Greek Way of Death*, Ithaca – New York 1985.
- Gitler & Tal 2006 H. Gitler & O. Tal, *The Coinage of Philistia of the fifth and fourth centuries BC: A Study of the earliest Coins of Palestine*, Milano 2006.
- Guarducci 2008 M. Guarducci, *Η Ελληνική Επιγραφική*, (μτφ. Κ. Κουρεμένος), Αθήνα 2008.
- Jacobi 1929 G. Jacobi, *Clara Rhodos: studi e materiali pubblicati a cura dell' Istituto storico-archeologico di Rodi*, vol. 3, *Scavi nella necropolis di Jalisso 1924-1928*, Rodi 1929.
- Jacobsthal 1933 P. Jacobsthal, *Diskoi*, Berlin 1933.
- Johnston 1999 S. I. Johnston, *Restless Dead. Encounters between the Living and the Dead in Ancient Greece*, Berkeley – Los Angeles – London 1999.
- Jordan 1997 D. Jordan, Μία Εισαγωγή στις εκδόσεις αρχαίων μαγικών κειμένων, στο Ν. Σκουτέρη-Διδασκάλου (επιμ.), *Γλώσσα και Μαγεία: Κείμενα από την Αρχαιότητα*, Αθήνα 1997, 147-152.
- Jüthner 1935 J. Jüthner, *Diskoi*, *ÖJh* 29 (1935) 32-43.
- Jüthner 1968 J. Jüthner, *Die Athletischen Leibesübungen der Griechen*, Wien 1968.
- Kajava & Salminen 2018 M. Kajava & E. Salminen, Greek Inscribed Discs: Athletes, Dedications and Tombstones, στο Α. Kavoulaki (ed.), *Πλειών. Papers in Memory of Christiane Sourvinou-Inwood, Ariadne Supplement I*, 289 -331.
- Καλτσάς 1998 Ν. Καλτσάς, *Άκανθος I. Η ανασκαφή στο νεκροταφείο κατά το 1979*, Αθήνα 1998.
- Καλτσάς 2002 Ν. Καλτσάς, *Τα Γλυπτά. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, Αθήνα 2002.
- Καραβασιλειάδου 2020 Ζ. Καραβασιλειάδου, *Ταφικά τοπία και τελετές στην Αρχαία Μακεδονία*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2020.

46. Για τις μυθολογικές περιπτώσεις ακουσίων φόνων κατά την διάρκεια του αγωνίσματος της δισκοβολίας όπως λ.χ. ο Απόλλων φονεύει τον Υάκινθο, ο Περσέας τον παππού του Αγκρίσιο, ο Όξυλος τον αδελφό του Θέρμο, ο Ερμής τον Κρόκο, ο Πηλέας τον Φώκο, βλ. Moreau 1988, 2.

Ο ενεπίγραφος δίσκος του τάφου του αθλητή στην Άκανθο

- Κουκουβού 2019 Αγγ. Κουκουβού, Η έκθεση. Ένα ταξίδι στον βορρά από τους Κυκλαδίτες του νότου, στο Ε. Στεφανή κ.ά. (επιμ.), *Από τον Νότο στο Βορρά, Αποικίες των Κυκλάδων στο βόρειο Αιγαίο*, Θεσσαλονίκη 2019, 31-37.
- Kroustalis 2021 Ev. Kroustalis, A Group of Curse Tablets from the "Ayios Dionysios Cemetery" in Piraeus, στο Ch. Faraone & I. Polinskaya (edit.) *Curses in Context III: Greek Curse Tablets of the Classical and Hellenistic Periods*, London 2021, 105-122.
- Kurtz & Boardman 1994 D. Kurtz & J. Boardman, *Έθιμα Ταφής στον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο* (μτφ. Ουρ. Βιζυηνού & Θ. Ξένος), Αθήνα 1994.
- Lamont 2021 J. Lamont, Cursing in Context: Athenian Pyre Curses, στο Ch. Faraone & I. Polinskaya (eds.) *Curses in Context III: Greek Curse Tablets of the Classical and Hellenistic Periods*, London 2021, 75-103.
- Lo Porto 1967 F. G. Lo Porto, Tombe di Atleti Tarentini, *ASMG* 8 (1967) 31-98.
- Moreau 1988 A. Moreau, Le discobole meurtrier, *Pallas* 34, 1-18.
- Μπιλούκα – Γραικός – Κλάγκα 2005 Α. Μπιλούκα – Ι. Γραικός – Π. Κλάγκα, Νέα Καλλικράτεια 2005: Η ανασκαφική έρευνα στο ανατολικό Νεκροταφείο του αρχαίου οικισμού, *ΑΕΜΘ* 19 (2005) 239-248.
- Μποσνάκης 2023 Δ. Μποσνάκης, *Κατηφείη και Όνειδος*, Αθήνα 2023.
- Οικονόμου 2014α Στ. Οικονόμου, Η Εκφορά και η Ταφή, στο Ν. Σταμπολίδη & Στ. Οικονόμου (επιμ.), *ΕΠΕΚΕΙΝΑ. Ο Θάνατος και η Μεταθανάτια Ζωή στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα 2014, 79-80.
- Οικονόμου 2014β Στ. Οικονόμου, Πεσόντες εν πολέμω και άλλοι ειδικοί νεκροί στο Ν. Σταμπολίδη & Στ. Οικονόμου (επιμ.), *ΕΠΕΚΕΙΝΑ. Ο Θάνατος και η Μεταθανάτια Ζωή στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα 2014, 123-124.
- Παπαγεωργοπούλου 2015 Χρ. Παπαγεωργοπούλου, Προσδιορισμός του αναστήματος και του βάρους σώματος: μεθοδολογικά ζητήματα και διαχρονικές τάσεις, στο συλλογικό έργο «Ειδικά θέματα Σκελετικής Ανθρωπολογίας, Ταφονομίας και Βιοαρχαιολογίας» Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, www.Kallipos.gr, Κομοτηνή 2015.
- Παπαδημητρίου 2019 Α. Παπαδημητρίου στο υπ' αρ. 308 λήμμα με τίτλο «Δίσκος με γραπτή παράσταση δισκοβόλου» στο Ε. Στεφανή κ.ά. (επιμ.), *Από τον Νότο στο Βορρά, Αποικίες των Κυκλάδων στο βόρειο Αιγαίο*, Θεσσαλονίκη, 2019.
- Πωλογιώργη 2022 Μ. Πωλογιώργη, Ο δίσκος του Δικαίου από το Ζούμπερι Αττικής και άλλοι λίθινοι δίσκοι, *Γραμματεῖον* 11 (2022) 67-78.
- Ρωμοπούλου 1999 Κ. Ρωμοπούλου, Οι Αποικίες της Άνδρου στο Βόρειο Αιγαίο, στο Ν. Σταμπολίδης (επιμ.), *ΦΩΣ ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΝ. Τιμητικός Τόμος στη μνήμη του Νίκου Ζαφειρόπουλου*, Αθήνα 1999, 126-131.
- Storaci 2004 Em. Storaci, στα λήμματα υπ' αρ.10 και 11 με τίτλο «δίσκος» στο Ν. Σταμπολίδης & Γ. Τασούλας (επιμ.) *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα 2004.
- Τζανετάκης 2023 Α. Τζανετάκης, *Μικρά Αναθήματα Αθλητών στα Αρχαία Ελληνικά Ιερά*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2023.
- Τιβέριος 1984 Μ. Τιβέριος, Ανασκαφή ενός νεκροταφείου του 5ου αιώνα π.Χ. στην Αρχαία Άργιλο, *ΑΔ* 39 (1984) Μελέτες 1-147.
- Τιβέριος 1989 Μ. Τιβέριος, Ἀργείων Παῖς, *ΑΕ* 128 (1989) 15-22.
- Tiverios 2008 M. Tiverios, Greek Colonisation of the Northern Aegean, στο G. R. Tsetskhladze (ed.), *Greek Colonisation: An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, V.2, Leiden – Boston, 1-154.

- Τιβέριος 2019 Μ. Τιβέριος, Οι αποικίες των Παρίων και Ανδρίων στο βόρειο Αιγαίο, στο Ε. Στεφανή κ.ά. (επιμ.) *Από τον Νότο στο Βορρά, Αποικίες των Κυκλάδων στο βόρειο Αιγαίο*, Θεσσαλονίκη 2019, 39-51.
- Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2006 Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, Άκανθος. Το ανασκαφικό έργο της χρονιάς 2004, *ΑΕΜΘ* 18 (2006) 157-166.
- Trakosopoulou-Salakidou 2016 Ε. Trakosopoulou-Salakidou, στο υπ' αρ. 270 λήμμα με τίτλο «Inscribed discus» στο Μ. Adreadaki-Vlazaki (ed.), *A Journey to the Land of Immortals, Treasures of Ancient Greece*, Tokyo 2016.
- Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2019 Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου στο λήμμα υπ' αρ. 118 με τίτλο «ενεπίγραφος μαρμάρινος δίσκος», στο Ε. Στεφανή κ.ά. (επιμ.), *Από τον Νότο στο Βορρά, Αποικίες των Κυκλάδων στο βόρειο Αιγαίο*, Θεσσαλονίκη 2019.
- Tremel 2004 J. Tremel, *Magica agonistica. Fluchtafeln im antiken Sport*, (Nikephoros Beihefte 10), Weidmann.
- Vassallo 2004 St. Vassallo, στα λήμματα υπ' αρ. 8 και 9 με τίτλο «δίσκος» στο Ν. Σταμπολίδης & Γ. Τασούλας (επιμ.) *Μεγάλη Ελλάδα*, Αθήνα 2004.
- Χανιώτης 2008 Άγγ. Χανιώτης, *Σαν την άδικη κατάρα*. Η αρχαιολογία μιας παρομοίωσης, στο Α. Αβαγιανού (επιμ.), *Η Μαγεία στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα 2008, 49-81.

SUMMARY

This paper aims to re-examine the grave goods from Tomb no. 11075 of the ancient *Akanthos* cemetery, which are currently housed in the Archaeological Museum of *Polygyros*. The grave goods include an inscribed marble disc, an iron strigil, and a bronze finger ring, all discovered in a tomb containing the well-preserved skeleton of a young man. The bronze ring features an engraved design on its bezel, a rare depiction of a head composed of three faces: two in profile facing opposite directions and a third looking forward, aligned with the eyes of the others. The strigil, a common find in burials, does not exhibit any notable peculiarities.

The inscribed marble disc, however, stands out due to its inscription and its placement within the tomb, making it a unique find. The inscription in Attic-Ionic alphabet is carved along the circumference of the disc, with the final section forming a parallel semicircle. It reads: Δορκείδεό ἐμι· Ἀντιμένον δέ με ἀπέκτενεν βολόν. (transl.: "I belong to Dorkeides; Antimenon has killed me by throwing the discus"). The disc has a central hole where an iron nail was used to attach it to the wooden coffin. While discs are occasionally funerary offerings symbolizing the athletic achievements of the deceased, this particular case is of interest because of the inscription, the nail's presence, and the disc's placement inside the grave - clearly intended for no living spectators. Based on the inscription and its type, it is dated to the Late Archaic period. The reference in the inscription to Dorkeides' violent death (*biaiothanatos*) and the use of the nail, strongly associated with the practice of curse tablets (*katadesmoi*), suggest an additional function. The disc may have served as a quasi-curse tablet, with Dorkeides' relatives informing the chthonic deities of his death's violent nature, leaving it to them to decide whether his death warranted vengeance.

Ο ενεπίγραφος δίσκος του τάφου του αθλητή στην Άκανθο

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικ. 1. Ο υπ' αρ. Τ. 11075 τάφος.

Εικ. 2. Η σιδερένια σλεγγίδα.

Εικ. 3. Το χάλκινο δακτυλίδι.

Εικ. 4. Η παράσταση της σφενδόνης του δακτυλιδιού.

Εικ. 5. Η ενεπίγραφη πλευρά του δίσκου.

Εικ. 6. Η οπισθία πλευρά του δίσκου.